

Nr 5.

Ankom till riksdagens kansli den 22 april 1941 kl. 4 e. m.

Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av väckt motion om inrättande av ett nordiskt institut med uppgift att fördjupa och stärka den nordiska samhörigheten.

Motion II: 102.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 102, har herr *Hoppe m. fl.* föreslagit, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning snarast möjligt om skapandet av ett nordiskt institut med uppgift att fördjupa och stärka den nordiska samhörigheten.

Motion I: 67.

Inom riksdagens första kammare har en motion av enahanda innehåll väckts av herrar Wagnsson och Elmgren.

I fråga om motiveringen får utskottet hänvisa till motion I: 67.

Utredning.

Över motion II: 102 har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat uttalanden från kanslern för rikets universitet och skolöverstyrelsen, varjämte utskottet berett föreningen Norden, folkbildningsförbundet och samverkande bildningsförbunden tillfälle att yttra sig. Utskottet har därjämte mottagit uttalanden i ämnet från Västsvenska kretsen av föreningen Norden, bildningsförbundens och folkhögskolkursföreningarnas samarbetskommitté samt Gripsholms folkhögskola, vilka ur olika synpunkter biträtt syftet med motionen.

I sitt yttrande anför *universitetskanslern* bland annat: Huruvida ett särskilt institut såsom centrum för folkbildningsrörelsen i Norden vore ägnat att fylla en betydelsefull uppgift, undandroge sig kanslersämbetets bedömande. Därrest ett sådant institut komme till stånd, eventuellt kombinerat med en nordisk folkhögskola, skulle helt visst nordiska vetenskapsmän emellanåt kunna med fördel temporärt knytas vid institutet. Däremot ansåge universitetskanslern tanken att vid ett sådant institut bereda hemvist för forskare, som önskade ägna sig åt vetenskaplig verksamhet, mindre praktisk. De vetenskapsmän från andra nordiska länder, som ämna här i Sverige idka vetenskaplig forskning, föredroge säkerligen att arbeta i den miljö, som ett universitet eller en högskola erbjuder.

Skolöverstyrelsen har berett folkhögskoleinspektören tillfälle att avgiva yttrande i ärendet. Detta yttrande utmynnar i ett tillstyrkande av motionen. I sitt eget yttrande anför skolöverstyrelsen, att det vore en behjärtansvärd angelägenhet, att den nordiska samhörigheten upprätthölles, fördjupades och stärktes. Skolöverstyrelsen erinrar om att det nordiska kulturella samarbetet vore av gammalt datum och framhåller särskilt den gagnande verksamhet på detta område, som föreningen Norden under många år bedrivit. Även skolan och bildningsanstalterna hade ägnat sin uppmärksamhet åt det nordiska kultursamarbetet, och härvidlag erinras om de årligen återkommande stora nordiska skolmötena, det under senare år praktiserade utbytet av lärare vid vissa högre läroanstalter, anordnandet av gemensamma sammankomster för lärjungar från de nordiska länderna samt mottagandet vid ett antal folkhögskolor av elever från grannländerna.

Skolöverstyrelsen finner det naturligt att frågan om upprättande av en central anstalt för nordiskt kulturellt samarbete i Sverige åter tagits upp. Det hade tidigare skett genom en framställning till Kungl. Maj:t år 1938 från föreningen Norden, i vilken en plan att i Vadstena inrätta en dylik anstalt utvecklades, men utan att den hittills föranlett några praktiska resultat.

Överstyrelsen ger sin anslutning till motionens syfte att åstadkomma en samordning av strävandena att upprätthålla och vidga det kulturella samarbetet i Norden och finner att det nuvarande tidsläget aktualiserat frågan huru man bäst skall stödja detta arbete. Överstyrelsen anser det därför önskvärt att en utredning sker rörande möjligheter och utvägar att i vårt land få till stånd en central institution för kulturellt samarbete mellan de nordiska länderna. Möjligen kunde tänkas att denna verksamhet finge formen av en nordisk folkhögskola. Överstyrelsen ifrågasätter däremot huruvida det vore lämpligt eller behövt att knyta rent vetenskapliga uppgifter till en dylik nordisk centralhård för folkbildningsarbetet.

Skolöverstyrelsen har i någon mån varit tveksam huruvida tidpunkten nu vore lämplig för inledande av en utredning i ärendet — detta med hänsyn till ovissheten rörande möjligheterna för fritt samråd med folkbildningsorganisationer i grannländerna — men anser att, då en utredning måhända icke är helt beroende av dylikt samråd, den likväl kan förordas.

Föreningen Norden anför i huvudsak följande: Frågan om upprättande av en central anstalt för nordisk verksamhet i Sverige hade under en följd av år varit föremål för föreningen Nordens synnerliga intresse och omfattande arbete. Uppmärksamheten på betydelsen av en dylik anstalt hade ursprungligen väckts genom den verksamhet, som av den danska föreningen Norden bedrivs å den föreningen tillhöriga egendomen Hindsgavl på Fyen.

Med hänsyn till erfarenheterna av hur en dylik anstalt kan utgöra en nordisk kraftkälla och sprida sina verkningar i vida kretsar upptogs redan för åtskilliga år sedan inom svenska föreningen Norden frågan, huruvida icke

föreningen borde söka upprätta en liknande anstalt även i Sverige. Underhandlingar upptogs med övriga föreningen Norden, och det konstaterades, att intresset för tankens förverkligande förefunnes även hos dessa föreningar.

Sedan ett grundkapital på olika vägar erhållits för ändamålet, upptogs arbetet med anskaffande av lämplig egendom. Omfattande undersökningar och utredningar gjordes och åtskilliga förslag övervägdes. Huvudprincipen för det planerade svenska "Hindsgavl" var, att anstalten borde vara belägen å en från storstadens buller fredad plats med goda kommunikationer och helst därjämte i ett område med rika kulturminnen. Inom denna anstalt skulle sommartid företrädesvis förläggas nordiska kurser, där skulle inrättas studiehjem för de personer, vilka önskade fördjupa sig i nordiska ämnen, och vintertid kunde anordnas folkhögskolekurser med elever från samtliga nordiska länder.

Genom ett uppslag att för ändamålet få disponera Vadstena slott vidgades emellertid perspektivet. Enär staten vore ägare av de ifrågavarande byggnaderna, måste en samverkan förutsättas äga rum i första hand mellan staten och föreningen Norden. För att få än vidare bas för verksamheten borde emellertid ifrågasättas, om ej institutioner och sammanslutningar för folkbildningens främjande vore villiga att dessutom inträda som medintressenter. Utöver syftet att ordna nordiska möten och upprätta en nordisk folkhögskola borde den tilltänkta institutionen bereda möjlighet för fria studier av akademisk art.

En närmare undersökning av genomförbarheten av de sålunda vidgade planerna ansåges böra tillkomma statsmakterna. En underdånig framställning i detta syfte avlämnades av föreningen Nordens styrelse till Kungl. Maj:t den 9 november 1938. Styrelsen hemställde därvid i underdånighet att Kungl. Maj:t täcktes låta föranstalta om närmare utredning angående möjligheterna att göra Vadstena till en centralpunkt för nordiskt tänkande, nordiskt kulturellt samarbete och nordiskt folkbildningsarbete.

Styrelsen hade anledning hoppas, att detta ärende utan längre uppskov skulle upptagas till behandling. Det hade berett styrelsen besvikelse att dess förslag ännu icke lett till åtgärder.

Styrelsen uttalade i fortsättningen sin synnerliga tillfredsställelse, att frågan om ett nordiskt institut i Sverige nu upptagits även genom motioner i riksdagen. Denna omständighet bekräftade att den tanke, varmed föreningen Norden varit sysselsatt, vore en levande och betydelsefull tanke. Styrelsen ämnade för sin del icke släppa densamma, detta så mycket mindre som vissa medel för ändamålet redan vore avsatta och förslag om samarbete med andra folkliga sammanslutningar och med de övriga nordiska länderna mötts med intresse. Styrelsen hade ock haft till övervägande att söka lösa uppgiften provisoriskt och i mindre skala. En början i denna riktning vore gjord bl. a. genom anordnande av en "Nordisk kurs" på Vår Gård i Saltsjöbaden under

mars månad innevarande år. Planen för denna kurs vore utarbetad i samverkan med representanter för de större folkrörelserna, och som deltagare uttoges yngre personer från de nordiska länderna, vilka väntades komma att intaga ledande ställningar i folkrörelsernas organisationer. Kursprogrammet upptog föreläsningar, diskussioner och studiebesök, företrädesvis avseende viktigare sociala, kulturella och ekonomiska förhållanden i Norden.

En samverkan med staten, varigenom den blivande institutionen kunde vinna större stadga och dess verksamhet erhålla ökat omfång, syntes styrelsen allttjämt önskvärd. Från regeringen och riksdagen hade vid upprepade tillfällen deklarerats, att det nordiska samarbetet bör främjas och fördjupas. Det låge makt uppå att dessa försäkringar följas av praktisk handling, även om därvid krävdes offer.

Det kunde måhända invändas, att under nu rådande ekonomiska läge tiden icke vore den rätta att ifrågasätta utgifter för nya ändamål och att därför tanken på en nordisk institution borde uppskjutas till bättre tider. Häremot torde kunna hävdas, att just i denna tid vore det av högsta vikt, att en insats göres för nordisk rätt och kultur, för nordisk samhällsåskådning och nordisk samhörighet. Uppenbart vore, att Sverige i detta ögonblick har en förpliktelse i fråga om hävdande av nordisk samhörighet, som icke borde svikas. Den utredning, som nu ånyo ifrågasättes, borde påskyndas, så att man snarast kunde erhålla uppfattning om, huruvida staten vore villig att inträda i arbetet. Vid utredningen borde Vadstenaförslaget enligt styrelsens uppfattning upptagas till prövning. Men givetvis kunde andra alternativ komma i fråga, om målet därigenom lättare och snabbare kunde nås. Styrelsen förutsatte som naturligt, att föreningen Norden bleve representerad vid en eventuell blivande utredning.

Med åberopande av det anförda tillstyrkte föreningen Nordens styrelse skrivelse till Kungl. Maj:t i den ifrågavarande motionens syfte.

Folkbildningsförbundet anförde, att förbundet städse varit intresserat av och behjärtat de i motionen framförda synpunkterna. Så hade förbundet ända sedan sin tillkomst vinnlagt sig om att även ordna föreläsningar av danska, finska och norska föreläsare över frågor, som beröra våra skandinaviska grannländer. I den av förbundet årligen utgivna föreläsningskatalogen finnes även en förteckning intagen över skandinaviska föreläsare, som disponera större tid till föreläsningsresor i Sverige. Dessutom hade förbundet alltid stått i intimt samarbete med föreningen Norden, som även varit behjälplig med granskning och godkännande av föreläsare och i vissa fall bekostat deras resor.

Folkbildningsförbundet hade även med intresse tagit del av de olika uppslag som framkommit syftande till ett förstärkt nordiskt kulturellt samarbete, särskilt tanken på Vadstena slott som en lämplig Nordens högborg, där nordiska kongresser, kurser i olika, Norden gemensamt berörande frågor eller

sådana, som kunde öka förståelsen för gemensam samverkan m. m., skulle kunna hållas. Folkbildningsförbundet skulle gärna se, att en sådan gemensam samlingsplats för nordiskt samarbete skapades. Något institut för nordisk vetenskaplig forskning ansåge förbundet däremot, att det ej vore lämpligt att inrätta. Vetenskaplig verksamhet bedreves lämpligast vid redan bestående institut.

Folkbildningsförbundet ville för sin del tillstyrka, att en allsidig utredning snarast möjligt bleve verkställd över vilka åtgärder, som kunna vidtagas för ett stärkande och fördjupande av det nordiska samarbetet, och att härvid tanken på Vadstena slott som en nordisk samlingsplats beaktas.

Samverkande bildningsförbunden ha med instämmande helt i motionens syfte ansett, att en nordisk centralpunkt för kulturella strävanden och förbindelser borde skapas. Den vaknande känslan av nordisk samhörighet behövde odlas, krafter utbildas och inspireras. Nödiga utrednings- och övriga förarbeten borde äga rum i så god tid, att den åsyftade institutionen kunde upptaga sitt arbete vid första lägliga tidpunkt.

Vad de föreslagna anordningarna beträffar, ansåge förbunden, att en nordisk folkhögskola skulle kunna finna sin rätta förläggningsort vid ett dylikt institut. Det torde ej vara möjligt att anknyta den så ofta föreslagna nordiska folkhögskolan till en redan igång varande svensk folkhögskola, då den senare arbetade efter sina av erfarenheterna formade linjer.

Emellertid syntes det önskvärt, att det förslag till inrättande av ett folkuniversitet, som Föreningen Norden i skrivelse till Kungl. Maj:t år 1938 framlagt, beaktades vid en utredning om ett nordiskt institut. Det intresse, som folkuniversitetstanken vunnit hos bildnings- och studieintresserade delar av vårt folk, skulle säkerligen komma det föreslagna nordiska institutet till del, om detsamma gäve möjlighet för begåvade och kunniga ungdomar att komplettera hemorternas och de vanliga folkhögskolornas undervisning med studier på ett högre stadium och med nödig praktisk inriktning på förhandenvarande samhälls- och nordiska frågor. Måhända vore det även möjligt att kombinera Folkuniversitetsföreningens uppgift härmed.

Som mötesplats för kurser och konferenser kunde det föreslagna institutet säkerligen komma att fylla en stor uppgift även för folkbildningsarbetet. Även om man finge taga i beräkning, att åtskilliga av våra folkrörelser, vilka ju i Sverige bära upp huvudparten av det folkliga bildningsarbetet, redan dreve egna skolor och att deras centrala bildningsarbete vore intimt knutet till resp. organisation, torde dock det nordiska institutet kunna bli en av samlingspunkterna för dem inbördes.

Då sedan länge skilda förslag och strävanden i den riktning motionärerna åsyfta framkommit och praktiserats, ansåge förbunden det önskvärt, att en eventuellt kommande utredning gör sig förtrogen med bl. a. det arbete för nordisk förståelse, som nedlagts vid Fredriksbergs folkhøjskole i Danmark

under rektor C. P. O. Christiansens ledning liksom ock den Nordiska folkhögskolans i Genève verksamhet.

Utskottet.

För egen del får utskottet anföra följande:

Tanken på stärkande och vidmakthållande av den nordiska tanken eller med andra ord känslan av samhörighet mellan de i skilda hänseenden närbesläktade Sverige, Finland, Norge, Danmark och Island är ingalunda ny. Likheter i språk, historia, ekonomi m. m. göra en sådan tanke helt naturlig. Under en stor del av förra århundradet sökte man sig i dylikt syfte fram på skilda vägar utan att dock, trots den goda viljan, kunna anses hava fört frågan nämnvärt framåt. Under den tilländagångna delen av innevarande sekel ha däremot mera påtagliga resultat kunnat uppnås. Ej minst under och efter världskriget lärer medvetandet av samhörighet hava stärkts genom det därvid konstaterade värdet av samarbete och ökade kunskaper om varandra i dessa länder. Självfallet har det pågående kriget vållat vissa svårigheter för uppehållandet och utvecklandet av en dylik önskvärd kontakt. Att en sådan alltjämt och framdeles är av största intresse är utskottet i likhet med motionärerna fullt enigt om. Vilka former åter en sådan ökad kontakt bör hava beror givetvis i hög grad på hur förhållandena i övrigt komma att gestalta sig. Motionärerna hava — väl närmast såsom exempel — skisserat ett "nordiskt institut" såsom beteckning för de yttre former, vilka efter verkställd utredning kunde befinnas lämpliga som underlag för tankens realiserande. Utskottet, som på frågans nuvarande läge, givetvis saknar möjlighet att taga ställning till den närmare utformningen av det ifrågasatta utökade samarbetet, håller före att tyngdpunkten av blivande åtgärder synes böra förläggas till det område av kulturlivet i de nordiska länderna, som representeras av folkbildningsarbetet, såväl det i folkhögskolor organiserade som det av de fria folkrörelserna uppburna.

Utskottet, som väl sympatiserar med motiven för den i motionen begärda utredningen men som av angivna skäl anser sig sakna möjlighet att biträda förslaget om ett snabbt genomförande av densamma och förutsätter att full frihet lämnas i fråga om tidpunkten för utredningens verkställande, får därvid för hemställa,

att andra kammaren måtte endast såtillvida bifalla motionen II: 102, att kammaren för sin del beslutar, att från riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t avlåtes med anhållan om utredning av frågan om fördjupande och stärkande av den nordiska samhörigheten.

Stockholm den 22 april 1941.

På utskottets vägnar:

MARTIN LJUNGBERG.

Närvarande: herrar *Ljungberg, Thapper, Andersson* i Eskilstuna, *Hedqvist, Jonsson* i Alsen, fru *Skoglund-Lindblom*, herrar *Boman, Skoglund* i Umeå, *Nilsson* i Göingegården, fru *Svedberg*.

Reservation

av herrar *Andersson* i Eskilstuna och *Jonsson* i Alsen.
